

10. PŘEDNÁŠKA

Slovní zásoba a její vývojové tendence, neologismy

Základní pojmy a termíny

vývojové tendence v současné slovní zásobě:

demokratizace, intelektualizace, internacionalizace

neologizační procesy, neologismy

anglicismy

multiverbizace

hybridní kompozita

(polo)kalky

Proč dochází ke změnám ve slovní zásobě?

Jaké jsou faktory (hybné síly) dynamiky v jazyce?

Kdy začíná nejnovější období ve vývoji současné češtiny a proč?

Co znamená neologizace slovní zásoby?

neologismus

– nový jazykový znak reprezentovaný novým slovem (*covid*), významem (*okno*) nebo spojením slov (*webový portál*)

denominativní slovesa: *premiérovat, připomínkovat*

cizí předpony: *anticivilizace, exmanželka*



NEOLOGISMUS

Autor: [Olga Martincová](#)

Další pojmy:

[lexikologie](#)

▲ Základní

Lexikální jednotka, která se ve vztahu k existujícím jednotkám slovní zásoby souč.jaz. vyznačuje novostí, a to jak z hlediska vzniku, tak z hlediska funkčního (funkčně systémového, komunikačního, stylistického). **N.** vznikají z potřeby pojmenovat nové věci, jevy, i z potřeby nahradit dosavadní výrazy prostředkem přesnějším n. výraznějším. Vznikají též jako výsledek záměrného hledání (citově, intelektuálně) působivého vyjádření. Bývají i výsledkem spontánního tvoření. **N.** se objevují ve všech komunikačních sférách a útvarech národního jaz. V tvoření **n.** se mohou projevat jak obecnější vývojové tendence, tak i ty lexikálně-sémantické n. slootovorné procesy, které nejsou v dané době ještě dost patrné. **N.** se nejenže účastní procesů strukturace a restrukturační slovní zásoby, ale také výsledky těchto procesů za příhodných podmínek stabilizují. *Neologizace* slovní zásoby patří k obecným procesům v jaz. ◆

Protože **n.** jsou svým vznikem vázány na určitou dobu a protože mohou mít určitou stylistickou hodnotu, bývají charakterizovány jako **vrstva dobově příznakových prostředků** současné slovní zásoby. V tomto případě se **n.** chápou jako protipól prostředků zastaralých a ↗ **archaismů**.

Nové skutečnosti a neologismy

1. **produkty, výrobky:** *ekotaška, biopolštář, nazouváky, nanopočítač, iPad*
2. **služby, podniky, instituce, zařízení:** *gastrozařízení, charitcentrum, etnočajovna*
3. **nástroje, přístroje, prostředky (technické, dopravní):** *videoučebnice, cyklopočítač, čtečka, třípásmový multimediální telefon, city-taxi*
4. **rysy životního stylu, aktivity, zábava, sport:** *mikrovětrání, apartmán, biosolárium,, fitklub, wellness, autofotbal, autonavigace, geochaching*
5. **osoby podle profese, příslušnosti, společenského postavení, záliby:** *mobilní telefonista, hypnoterapeut, jazzofil, scientolog,*
6. **speciální obory, oblasti společenského života:** *astromedicína, kosmetologie, nanomedicína*

Oblasti reality pojmenovávané neologismy

Obchod: *leasing, shopping center, good will joint venture, tendr, eurodotace, diskontní ceny*

Účetnictví a bankovníctví: *money market účet, homebanking, internetbanking, on-line provoz, hotovostní výběr cash advance, direct banking, stop list, topkredit, expreskonto, webkonto*

Komunikace a komunikační techniky (mobilní, telekomunikační): *mobilní operátor, hands-free sada, Go kredit, twist sada, tarifní zákazníci a uživatelé, platební terminál, elektronická platební karta*

Elektrotechnika (IT, počítače): *operační systém, scroll dálkový ovladač, overhead projektor, digitální paging, beeper, tweetnout*

Sociální oblast a péče: *charitcentrum, azylové domy, centra pro drogově závislé, centra pro ohroženou mládež, alternativní programy pro mládež, alternativní péče, bezbariérové dílny, sKarta*

Životní prostředí, ekologie: *globální oteplování, oázapark, terénní pracovník, terénní práce*

Publicistika: *kontrasummit, nonstop on-line zpravodajství, peplemetr, megaúspěch*

Reklama: *storyboard, teleshopping, SMS soutěž, bodystyling, spot, Radost z čerstvosti! MEGA CENA*

Sport: *snowboardista, skeet, skreč, outdoorové aktivity, skipas, tie break, play off, lehokolo*

Cestovní ruch: *all-inclusive, last minute*

Gastronomie, kulinářství: *biojogurt, bio řepný cukr, muffin tmavý s čoko kousky, ochucené mělněné maso, bagetérie, špagetérie, pivárna*

Kultura a zábava: *telenovela, kinohit, multiaréna, ikona, VIP, stand-up*

Běžné dorozumívání: *dát si týdenní time, náš hotline, babysiting, level, mikrovlnit*

Manažerská čeština

Na slovech přejatých z angličtiny je založen i jazyk, který používají manažeři. Cizími slovy označují



Meeting, briefing, brainstorming

pracovní pozice, různé akce a vše, co patří k e-mailové komunikaci.

Např. *ejč ár* je osobní oddělení, *sejls* prodejní oddělení a *badžet* rozpočet.

Tato kuriózní slovní zásoba bývá často terčem vtipů. Jak zpívá skupina Chinaski: *Já jsem vedoucí. Já jsem king! Meeting, briefing, brainstorming...*

<https://www.hlasite.cz/text-pisne/chinaski/54531-vedouci/>

Literatura k 10. přednášce

Základní

- Filipec, J. – Čermák, F.: *Česká lexikologie*. Praha 1985, s.120–127.
- *Příruční mluvnice češtiny*. NLN, Praha 1995, s.103–104.
- *Nauka o slovní zásobě*, s. 43–48.

Doporučená

- *Dynamika českého lexika a lexikologie*. Olomouc 2013, s. 115–117, 147–152.
- Janovec, L.: K projevům jazykových vývojových tendencí v současné češtině. *NŘ* 90, č. 2, 2007, s. 57–66.
- Martincová, O.: *Problematika neologismů v současné spisovné češtině*. Academia, Praha 1983.
- *Neologizmy v dnešní češtině*. ÚJČ AV ČR, Praha 2005, s. 212–231.